

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 31 • Ağustos/August 2023
www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut559>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Ahmet Rasim'in Savaş Muhabirliği

War Journalism of Ahmet Rasim

Öz

Ahmet Rasim, eserleri ve gazetecilik faaliyetleriyle kırk sekiz yıl boyunca Türk kültür ve edebiyatına hizmet eden önemli yazarlardan biridir. Şiir, hikâye, roman, makale, mektup, mensur şiir, anı, fıkra, sohbet, monografi, seyahat yazısı, sözlük, çeviri, eleştiri gibi çeşitli türde eserler vermiş, okul kitapları ve bilimsel eserler kaleme almıştır. Yazar, "II. Abdülhamit Dönemi", "II. Meşrutiyet Dönemi", "Mütareke ve Millî Mücadele Dönemi" ile "Cumhuriyet Dönemi"nde yayımlanan dergi ve gazetelerin pek çoğunda faaliyet göstermiş, gazeteci kimliğiyle öne çıkmıştır. Ahmet Rasim dönemin iç ve dış siyasetiyle ilgili yazılar kaleme almış, siyasi gelişmeleri yakından takip etmek için yurt içine ve yurt dışına geziler düzenlemiştir. 1908 yılında, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettiği sıralarda Sofya'da bulunmuştur. 1909'da Avusturya-Macaristan seyahatine çıkmıştır. 1912'de *Sabah* gazetesinin savaş muhabiri olarak Edirne'ye gitmiş, Bulgar cephesindeki gelişmeleri takip etmiştir. I. Dünya Savaşı (1914-1918) sıralarında İstihbarat Cemiyeti tarafından Mısır seferini takip etmek üzere Suriye ve Filistin topraklarına gönderilmiştir. Yazar, Romanya ve Kafkasya cephesinde de bulunmuştur. Bu süreçte *Tasfir-i Efkâr* gazetesinin harp muhabiri olarak görev yapmıştır. Edebiyat ve matbuat tarihimizin önemli figürlerinden biri olan Ahmet Rasim'in savaş muhabirliği ve bu süreçteki yazı faaliyetleri üzerine ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma ile Ahmet Rasim'in Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasındaki görevleri, savaş muhabirliği ve yazı faaliyetleri değerlendirilmiştir. Ahmet Rasim'in gözlem ve tespitlerinde öne çıkan olay ve durumlar, savaş sırasında ve savaş sonrasında yayımlanan mektup, makale, anı, fıkra, telgraf ve seyahat yazıları üzerinde durulmuştur. Yazarın farklı bölgelerden gönderdiği bu yazılar ayrı ayrı çalışmalara konu olabilecek ayrıntılı bilgiler içermektedir ve zengin bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmanın amaçlarından biri de farklı çalışmalara kapılar aralamak ve kaynak sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Rasim, Savaş Muhabiri, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı.

Abstract

Ahmet Rasim is one of the important writers who served Turkish culture and literature for forty eight years with his works and journalistic activities. He wrote various kinds of works such as poetry, stories, novels, articles, letters, prose poems, memoirs, anecdotes, conversations, monographs, travel writings, dictionaries, translations, criticisms, and wrote school books and scientific works. The author was active in many of the magazines and newspapers published in the during the second Abdulhamit Period, the second Period of Legitimacy, the Armistice and the National Struggle Period, and the Republican Period, he came to the fore with his journalist identity. Ahmet Rasim wrote articles about the domestic and foreign politics of the period and organized trips to the country and abroad to follow the political developments closely. He was in Sofia in 1908, when Bulgaria declared its independence. In 1909 he went on a trip to Austria-Hungary. In 1912, he went to Edirne as the war correspondent of *Sabah* newspaper and followed the developments on the Bulgarian front. During the First World War (1914-1918), he was sent to Syria and Palestine by the Intelligence Society to follow the Egyptian expedition. The author also found it on the Romanian and Caucasian front. During this period, he worked as a war correspondent for *Tasfir-i Efkâr* newspaper. There has been no serious study on the war correspondent of Ahmet Rasim, one of the important figures of our literature and press history, and his writing activities in this process. In this study, Ahmet Rasim's duties during the Balkan Wars and World War I, war correspondent and writing activities were evaluated. Events and situations that stand out in Ahmet Rasim's observations and determinations; his letters, articles, memoirs, anecdotes, telegrams and travel writings published during and after the war was emphasized. These articles, sent by the author from different regions, contain detailed information that can be the subject of separate studies and have a rich content. One of the aims of this study is to open doors for different studies and to provide resources.

Keywords: Ahmet Rasim, War Correspondent, Balkan Wars, World War I.

Ummahan Nerkiz*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Dr
İzmir/ Türkiye
Elmek: ummahannerkiz@gmail.com
ORCID: 0009-0001-5664-2737

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 08.08.2023
Kabul Tarihi: 30.08.2023
E-yayın Tarihi: 31.08.2023

Atıf/Citation:

Nerkiz, U. (2023). Ahmet Rasim'in Savaş Muhabirliği. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (31), s. 119-136.

Giriş

Ahmet Rasim'in Savaş Muhabirliği

Ahmet Rasim (1865-21 Eylül 1932), Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu, siyasi olarak çok sancılı ve çalkantılı bir dönemde yaşamış ve gazetecilik faaliyetleriyle öne çıkmıştır. Anadolu'nun farklı şehir ve kasabalarının yanı sıra farklı ülkelere de giderek dönemin siyasi olaylarını ve yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı öncesinde yaptığı seyahatler, yazarın tecrübe kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Yazar, Bulgaristan'ın bağımsızlığı ilan edilmeden önce Anadolu'ya bir seyahate çıkmıştır. *Sabah* gazetesinde 19 Eylül 1908-26 Eylül 1908 tarihleri arasında yayımlanan "Anadolu Mektupları" adlı yedi mektubunda Adapazarı, Bilecik, Eskişehir ve Konya'daki izlenimlerini aktarmıştır. Anadolu insanı ve Anadolu coğrafyası intibalarını, ziyaret ettiği şehirlerin tarihî ve kültürel özelliklerini, yolculuk sırasında şahit olduğu olay ve durumları yazılarında anlatmıştır. Yazar, Bulgaristan'da önemli gelişmeler yaşanması üzerine *Sabah* gazetesi tarafından Sofya'ya gönderilmiştir:

*"Bulgaristan meselesini mahallinde tetkik etmek üzere başmuharrirlerimizden Ahmet Rasim Bey'i geçen Salı günü Sofya'ya i'zam eylemiş idik. Keşof ve şimendifer meseleleri hakkında Bulgar mahafil-i resmiye ve efkâr-ı umumiyesince icra eylediği tahkikatı mübeyyin olarak mumaileyhden dün aldığımız birinci mektubu ber-vech-i ati derç ediyoruz."*¹

Ahmet Rasim Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettiği gün Sofya'da bulunmuştur.² "Keşof ve Şimendifer Meseleleri" başlıklı yazısından sonra, "Bir haftadan beri Sofya'da bulunan muhabir-i mahsusumuz Ahmet Rasim Bey'den alınan telgraf-nameler"³ ibaresiyle, yazarın 5 Teşrinievvel'de (Ekim) gönderdiği dört telgrafa yer verilmiştir. Bu telgraflarda, 5 Ekim'de Bulgaristan Kraliyeti'nin Tırnova'da resmen ilan edildiğini, kraliyetin ilanı üzerine sokaklarda gösterilerin yapıldığını, şehrin tamamen bayraklarla donatıldığını, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhak edildiğini ve Prens Ferdinand'ın Tırnova'dan Filibe'ye gittiğini haber vermiştir. Yazar aynı gün yayımlanan mektubunda⁴ ise *Veçherna Pošta*, *Dnevnik*, *Paprikof*, *Vreme*, *Reç*, *Den* gibi Bulgar gazetelerinden parçalar aktarmış, burada yer alan bahisler hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazarın gönderdiği 5 ve 6 Ekim tarihlerini taşıyan iki telgrafta⁵ Bulgaristan hariciye nazırının Bulgaristan istiklali hakkındaki demeci, Prens Ferdinand'ın sarayı civarında yapılan resmigeçitler, Bulgar halkının mutluluğu, yapılan ayinler, şenlikler ve şehrin genel görüntüsü hakkında bilgiler yer almıştır.

Ahmet Rasim, Sofya'dan gönderdiği "Bulgaristan Mesail-i Hazırası",⁶ "İlan-ı İstiklal",⁷ "Ahval-i Hazıra",⁸ "Hiss-i Mevcudiyet",⁹ "Bulgar Meselesi Hal-i Hazırı"¹⁰ isimli yazılarında Bulgaristan'daki günlük hayatı, bağımsızlık ilanının Bulgar halkına yaşattığı sevinci, Bulgar gazetelerine yansıyan mevzuları, Bulgar prensinin ve

¹ Ahmet Rasim, "Keşof ve Şimendifer Meseleleri", *Sabah*, nr. 6836, 5 Teşrinievvel 1908.

² Ahmet Rasim, "Ninni ile Şarkı", *Tasvir-i Efkar*, nr. 726, 14 Nisan 1913.

³ Ahmet Rasim, "Telgraf" (4 tane), *Sabah*, nr. 6837, 6 Teşrinievvel 1908.

⁴ Ahmet Rasim, "Bulgar Gazeteleri", *Sabah*, nr. 6837, 6 Teşrinievvel 1908.

⁵ Ahmet Rasim, "Bulgaristan Hadisesi: Hususi Telgraf", (2 tane), *Sabah*, nr. 6838, 7 Teşrinievvel 1908.

⁶ Ahmet Rasim, "Bulgaristan Mesail-i Hazırası", *Sabah*, nr. 6838, 7 Teşrinievvel 1908.

⁷ Ahmet Rasim, "İlan-ı İstiklal", *Sabah*, nr. 6839, 8 Teşrinievvel 1908.

⁸ Ahmet Rasim, "Ahval-i Hazıra", *Sabah*, nr. 6840, 9 Teşrinievvel 1908.

⁹ Ahmet Rasim, "Hiss-i Mevcudiyet", *Sabah*, nr. 6845, 14 Teşrinievvel 1908.

¹⁰ Ahmet Rasim, "Bulgar Meselesi Hal-i Hazırı", *Sabah*, nr. 6852, 21 Teşrinievvel 1908.

bürokratların faaliyetlerini, aldığı havadisleri ve şehirdeki söylentileri aktarmıştır. Bu yazılarda Bulgaristan istiklali karşısında izlenen politikalar, Balkanlardaki müttefik devletlerin tutumu, Bulgaristan ile İttihat ve Terakki arasındaki siyasi ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı yanlış politikalar, büyük devletlerin gizli oyunları, resmî çalışmalar ve yazarın siyasi olaylar hakkındaki düşünceleri de yer almıştır. "Bulgaristan'da Cevami-i Şerife"¹¹ ve "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi [4 tefrika]"¹² isimli yazılarda ise Bulgar sınırları içerisinde yaşayan Türk ve Müslüman ahaliye yapılan zulümler, ibadethanelere yapılan saldırılar ve tahribat başta olmak üzere yaşanan olumsuz durumları aktarmıştır. "Bulgar Eksarhlığı [2 tefrika]"¹³ adlı makalede Bulgar Eksarhlığının tarihçesini, "Bulgaristan"¹⁴ adlı yazısında ise Bulgaristan'ın Balkan yarımadasındaki genişleme politikalarını ve faaliyetlerini değerlendirmiştir.

Ahmet Rasim, *İstişare* mecmuasında neşrettiği "Fes Hakkında"¹⁵ isimli iki tefrikalık makalesinde; yaşanan siyasi olaylar (Bulgaristan istiklali, Bosna-Hersek'in ilhakı ve Girit meselesi) nedeniyle Avusturya aleyhine bir ekonomik savaş açıldığını belirtmiş, fesin Osmanlılar tarafından kullanılması, tarihî gelişimi ve fes çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. "Bulgaristan Mektupları"¹⁶ adlı iki tefrikalık seyahat yazısında, Filibe istasyonundan Sofya'ya kadar olan yolculuğunu, seyahat sırasında şahit olduğu olayları, karşılaştığı insanları ve Bulgar köyleri ile Balkanlar hakkındaki izlenimlerini aktarmıştır. Sofya'da kaldığı oteli, gezip gördüğü mekânları, tarihî eserleri, Bulgar halkının sosyal hayatını ve ziraat, eğitim, askeriye, ulaşım, ekonomi gibi konularda edindiği bilgileri paylaşmıştır. Yazar Bulgarlar ile Osmanlılar arasında karşılaştırmalar yapmış, kendi duygu ve düşüncelerini, hislerini dile getirmiştir. Bu yazılar Ahmet Rasim'in *Muharrir Bu Ya* (1926) adlı kitabında da yer almıştır. (Nerkiz, 2021: 73).

Yazar, *Şura-yı Ümmet* dergisinde 12 Kânunusani 1324-11 Mart 1326 [25 Ocak 1909-24 Mart 1910] tarihleri arasında yayımlanan yazılarında da Balkanlardaki siyasi gelişmelerden ve Balkanlardaki Rus politikalarından bahsetmiştir. Sırbistan ve Karadağ'ın siyasi gelişmeleriyle toplumda yaşanan sosyal ve siyasi değişimler üzerinde durmuştur. "Şehir Mektubu: Siyasi Dersler"¹⁷ isimli dört tefrikalık yazısında Osmanlı Devleti'nin siyasi politikalarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuş, fıkra ve hikâyelerle yazısını zenginleştirmiştir. (Nerkiz, 2021: 73).

Ahmet Rasim 28 Teşrinievvel 1909'da Viyana'ya gitmiştir.¹⁸ 18 Ekim 1909-19 Kasım 1909 tarihleri arasında *Sabah* gazetesinde Avusturya-Macaristan seyahati

¹¹ Ahmet Rasim, "Bulgaristan'da Cevami-i Şerife", *Sabah*, nr. 6856, 25 Teşrinievvel 1908.

¹² Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-1", *Sabah*, nr. 6863, 3 Teşrinisani 1908.

Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-2", *Sabah*, nr. 6866, 6 Teşrinisani 1908.

Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-3", *Sabah*, nr. 6870, 10 Teşrinisani 1908.

Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-4", *Sabah*, nr. 6874, 14 Teşrinisani 1908.

¹³ Ahmet Rasim, "Bulgar Eksarhlığı", *Sabah*, nr. 6877, 17 Teşrinisani 1908.

Ahmet Rasim, "Bulgar Eksarhlığı", *Sabah*, nr. 6895, 5 Kânunuevvel 1908.

¹⁴ Ahmet Rasim, "Bulgaristan", *Sabah*, nr. 6939, 20 Kânunusani 1909.

¹⁵ Ahmet Rasim, "Fes Hakkında", *İstişare*, nr. 6, 11 Teşrinievvel 1324/ [24 Ekim 1908].

Ahmet Rasim, "Fes Hakkında", *İstişare*, nr. 7, 23 Teşrinievvel 1324/ [5 Kasım 1908].

¹⁶ Ahmet Rasim, "Bulgaristan Mektupları", *İstişare*, nr. 10, 12 Teşrinisani 1324/ [25 Kasım 1908].

Ahmet Rasim, "Bulgaristan Mektupları", *İstişare*, nr. 12, 27 Teşrinisani 1324/ [10 Aralık 1908].

¹⁷ A. R., "Şehir Mektubu: Siyasi Dersler-1", *Şura-yı Ümmet*, nr. 210, 18 Şubat 1325/ [3 Mart 1910].

¹⁸ Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7219, 29 Teşrinievvel 1909.

yazılarını neşretmiştir. Yazar, "Peşte-Viyana",¹⁹ "Peşte-Macaristan",²⁰ "Sermuharririmiz Ahmet Rasim'in Dördüncü Mektubu",²¹ "Temeşvar",²² "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz",²³ "Peşte'den Viyana'ya Son Gece-Son Gün",²⁴ "Viyana",²⁵ "Prag",²⁶ "Prag Bir Manzara-i Edebiye",²⁷ "Prag-Trieste",²⁸ "Seyahatten Aldığımız Hisseler: Macaristan'da",²⁹ "Seyahatten Aldığımız Hisseler: Avusturya'da"³⁰ ve "Trieste"³¹ başlıklarını taşıyan yedi telgraf ve on dokuz mektup göndermiştir. Ahmet Rasim bu seyahat yazılarında gittiği şehirleri, gördüğü insanları, bulunduğu sanatsal faaliyetleri, seyahati boyunca edindiği izlenimleri ve tecrübeleri aktarmıştır. Gazeteye gönderdiği telgraflarda Avusturya'da gerçekleştirilen resmî ziyaretler, merasimler, ziyafetler, Avusturya imparatoru ile Osmanlı heyetinin ilişkileri hakkında bilgiler vermiştir.

Yazar, *Şehbal* mecmuasında yayımlanan "Tesir-i İrtica"³² isimli fıkrada Meşrutiyet döneminde yaşanan olaylardan bahsetmiştir. "Bir Dâstân-ı Gam"³³ isimli yazıda ise Peşte'den Budin'e dönerken hissettiklerini, izlenimlerini aktarmıştır. Ahmet Rasim, arkadaşı Ignác Kúnos'un gönderdiği, yüz altmış senelik Osmanlı hâkimiyetinin Budin halkında bıraktığı "yegâne nişane-i manzumu" alıntılmış ve Budin tarihiyle ilgili anekdotları paylaşmıştır. (Nerkiz, 2021: 74).

Ahmet Rasim 1910 yılında Edirne ve civarında yapılan büyük bir askerî tatbikatı takip etmiştir. Osmanlı ordusu içerisinde bulunan yazar, bizzat ordu ile hareket etmiş, "Bir Asker Günü"³⁴ ve "Büyük Manevralar"³⁵ isimli mektup ve telgraflarıyla bu tatbikatı

¹⁹ Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7208, 18 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7212, 22 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7213, 23 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana -Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7213, 23 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7216, 26 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7218, 28 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7219, 29 Teşrinievvel 1909.

²⁰ Ahmet Rasim, "Peşte-Macaristan", *Sabah*, nr. 7210, 20 Teşrinievvel 1909.

²¹ Ahmet Rasim, "Sermuharririmizden Ahmet Rasim Bey'in Dördüncü Mektubu", *Sabah*, nr. 7213, 23 Teşrinievvel 1909.

²² Ahmet Rasim, "Temeşvar", *Sabah*, nr. 7220, 30 Teşrinievvel 1909.

²³ Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7219, 29 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7221, 31 Teşrinievvel 1909.

Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7222, 1 Teşrinisani 1909.

Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7223, 2 Teşrinisani 1909.

Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7225, 4 Teşrinisani 1909.

Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7226, 5 Teşrinisani 1909.

²⁴ Ahmet Rasim, "Peşte'den Viyana'ya Son Gece-Son Gün", *Sabah*, nr. 7223, 2 Teşrinisani 1909.

²⁵ Ahmet Rasim, "Viyana-1", *Sabah*, nr. 7224, 3 Teşrinisani 1909.

Ahmet Rasim, "Viyana-2", *Sabah*, nr. 7225, 4 Teşrinisani 1909.

Ahmet Rasim, "Viyana-3", *Sabah*, nr. 7228, 7 Teşrinisani 1909.

²⁶ Ahmet Rasim, "Prag", *Sabah*, nr. 7229, 8 Teşrinisani 1909.

²⁷ Ahmet Rasim, "Prag-2 -Bir Manzara-i Edebiye-", *Sabah*, nr. 7230, 9 Teşrinisani 1909.

²⁸ Ahmet Rasim, "Prag-Trieste", *Sabah*, nr. 7235, 14 Teşrinisani 1909.

²⁹ Ahmet Rasim, "Seyahatten Aldığımız Hisseler Macaristan'da", *Sabah*, nr. 7238, 17 Teşrinisani 1909.

³⁰ Ahmet Rasim, "Seyahatten Aldığımız Hisseler Avusturya'da", *Sabah*, nr. 7239, 18 Teşrinisani 1909.

³¹ Ahmet Rasim, "Trieste", *Sabah*, nr. 7240, 19 Teşrinisani 1909.

³² Ahmet Rasim, "Tesir-i İrtica", *Şehbal*, nr. 19, 1 Şubat 1325/ [14 Şubat 1910].

³³ Ahmet Rasim, "Bir Dâstân-ı Gam", *Şehbal*, nr. 20, 15 Mart 1326/ [28 Mart 1910].

³⁴ Ahmet Rasim, "Bir Asker Günü", *Sabah*, nr. 7569, 17 Teşrinievvel 1910.

³⁵ Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7570, 18 Teşrinievvel 1910.

Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar- Garp Ordusundan Telgraf", *Sabah*, nr. 7571, 19 Teşrinievvel 1910.

Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7572, 20 Teşrinievvel 1910.

Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar: 'Babaeski', 'Kadıköy-Kofalça Muharebesi'", *Sabah*, nr. 7573, 21 Teşrinievvel 1910.

en ince ayrıntılarına kadar anlatmıştır. Babaeski, Lüleburgaz, Evrensekiz'den gönderdiği mektup ve telgraflarda kolordu manevraları, görev yapan komutanlar ve askerlerin durumu hakkında bilgiler vermiştir. Yazar, yolculuk sırasında gördüğü köy ve kasabaları tanıtmış, şehirlerin görünüşü, mimarisi ve halkın yaşayışına dair gözlemlerini ve izlenimlerini aktarmıştır.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nda Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'la karşı karşıya gelmiş, çok sayıda savaş muhabiri bu mücadeleyi izlemiştir. *Tanin*, *İkdam*, *Sabah* ve *Tasvir-i Efkâr* gibi Osmanlı basınının önde gelen gazetelerine mensup pek çok savaş muhabiri savaşın en şiddetli yaşandığı Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz ve Çatalca hattı başta olmak üzere, birçok şehir, cephe ve Avrupa başkentinde görev yapmıştır. (Şallı, 2022: 679-709).

I. Balkan Savaşı'nın başlarında, *Sabah* gazetesi savaşı daha yakından takip edebilmek, yaşanan gelişmeler ve savaşın gidişatı hakkında daha hızlı ve güvenilir bilgiler edinebilmek amacıyla bir muhabir heyeti oluşturmuştur. "*Sabah*'ın Muharebeye Mahsus Teşkilât-ı İhbariyesi"³⁶ başlıklı yazıda, "*Muharebe-i hazıra esnasında safahat-ı harbiye hakkında en mevsum malumata dest-res olmak üzere Sabah'ın vücuda getirdiği teşkilat ber-cevâh-i atidir.*" ifadesiyle Viyana, Edirne, Selânik, Kosova ve Karadağ hududunda görevlendirilen muhabirlerin isimleri ve bu bölgelerin önemi belirtilmiştir. Ahmet Rasim'in "*Edirne ve Havalisi*"nde görevlendirildiği ve iki günden beri yazarın Edirne'de olduğu bilgisine yer verilmiştir:

"Edirne ve Havalisi: Edirne muntıkası en mühim bir darü'l-harekât ve menbaa-ı istihbarattır. O cihette ahvâlin heyet-i umumiyesini takip ve muntıkanın muhtelif noktalarına giden muhabirlerimize nezaret etme vazifesi, Ahmet Rasim Bey tarafından kabul olunmuştur. Telgrafla verilecek malumattan başka mir-i mumaileyh müşahedat ve muhakematını mektupla dahi iş'ar eyleyecektir. Ahmet Rasim Bey iki günden beri Edirne'de bulunmaktadır."

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, *Sabah* gazetesi Edirne ve civarında birçok muhabir görevlendirmiş, onlara nezaret etme yetkisini Ahmet Rasim'e vermiştir. Ahmet Rasim'in gönderdiği telgraflar, genellikle gazetenin son sayfasında yer alan "*Sabah*'ın Hususi Telgrafları" başlığı altında yayımlanmıştır. Burada *Sabah* gazetesinin diğer şehirlerde görev yapan muhabirlerinden gelen telgraflar da bulunmaktadır. Farklı şehir ve cepheden gönderilen bu telgraflar, bütüncül bir şekilde savaşın askerî seyrini takip etmeye olanak sağlamıştır.

Ahmet Rasim siyasi ve askerî olayları, karargâhların durumunu, cephe gerisini, yolculuk sırasında yaşanan olayları ve gördüğü manzaraları mektup ve telgraflarla *Sabah* gazetesine bildirmiştir. *Sabah* gazetesi "*Meydan-ı harbe azimet eden muhabir-i mahsusumuz Ahmet Rasim Bey'den aldığımız mektuptur*" notuyla yazarın "*Benim Kanaatim*" isimli mektubuna yer vermiştir. Yazar, yaşanan son gelişmeleri tarihî olaylarla birlikte değerlendirmiştir. "*Şimdi dördüncü kolordu karargâhını aramakla meşgulüm. Uzunköprü'ye alessheher vasıl oldum. Fakat hudutta vukua gelen müsademat-ı mühimme neticesi olarak karargâh tebeddül etmiş*" ifadesine yer verdiği mektubunu "*8 Teşrinievvel Uzunköprü*" ibaresiyle bitirmiştir.³⁷ "*Edirne 9 Teşrinievvel*" notuyla

Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar-Kolordu Manevrasının Hitamı", *Sabah*, nr. 7574, 22 Teşrinievvel 1910.

Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7577, 25 Teşrinievvel 1910.

Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7578, 26 Teşrinievvel 1910.

³⁶ "*Sabah*'ın Muharebeye Mahsus Teşkilât-ı İhbariyesi", *Sabah*, nr. 8294, 22 Teşrinievvel 1912.

³⁷ Ahmet Rasim, "Benim Kanaatim", *Sabah*, nr. 8296, 24 Teşrinievvel 1912.

yayımlanan "Sürünce" ³⁸ isimli mektubunda karargâhı bulmak için yaşadığı kırk sekiz saatlik zorlu yolculuğu ve yolculuk sırasında Uzunköprü'de şahit olduğu manzaraları anlatmıştır. "9 Teşrinievvel" tarihli mektubunda ³⁹ Edirne'ye giderken yaşadığı zorlu tren yolculuğunu, istasyonlardaki insanların konuşmalarını ve savaşın halk üzerinde yarattığı tedirginliği anlatmaya devam etmiştir. Gazeteye gönderdiği 10 ve 11 Teşrinievvel tarihli telgraflarda, "*Şark ordusunun Kırkkilise'den Edirne havalisine kadar*" düşmanla giriştiği muharebeler, Maraş muntkasında devam eden top muharebeleri ve Sırbistan hududundaki mücadeleler üzerine yaşanan gelişmeleri aktarmış, Osmanlı, Sırp ve Bulgar askerlerinin ahvali, şehitler ve yaralı askerler hakkında bilgiler vermiştir. "*Kolordu karargâhları muttasıl tebeddül ettiği cihetle bir tarafa gidemiyoruz.*" diyen yazar, elde ettiği bilgileri ve haberleri telgraflarla bildirmeye devam etmiştir. 18-19 Teşrinievvel tarihinden itibaren telgraflarda Çerkezköy ibaresi yer almıştır.⁴⁰

Yazar, otel odasından yazdığı "12 Teşrinievvel 328" tarihli mektupta⁴¹ defterine kaydettiği notları aktarmıştır. Yolculuk sırasında tanıklık ettiği olay ve durumları, insanların haletiruhiyesini, kolordu komutanlarıyla olan hatıralarını anlatmıştır. Yazar aldığı harp haberlerini ve tahliye edilen köyleri de bildirmiştir. "Düşmanı Sev Yalanı Sevme"⁴² başlıklı mektubunda karargâhları, harp alanlarının durumunu, askerlerin ruh halini ve düşmanın motivasyonunu inceleyen yazar, gençlere ve halka nasihat etmiş, izlenmesi gereken yolu göstermiştir.

Ahmet Rasim, "27 Teşrinievvel" tarihli "Hâl ve Mevki"⁴³ isimli mektubunda "*Esna-yı harbde misline nadir tesadüf olunan bir trendeyim, zamane ekspresinde bulunuyorum. Ümera-yı askeriyyeden mürekkep kafilenin pişdar hücrelerindeyim. Yani ordunun en mühim şube-i malumatıyla beraber yürüyorum. Dört beş kilitten ibaret olan bu açılmaz kasanın civarında havadis alamamak derdiyle yanıyorum.*" diyerek içinde bulunduğu durumu ve mevkii belirtmiştir. Yolda gördüğü muhacir kabilelerini tasvir eden yazar, "*Şimdi her yaralı bana oğlum Mazhar'ın haber-i şehadetini veriyor.*" diyerek savaşta vefat eden oğlunu hatırlamıştır. Ahmet Rasim'in oğlu Mazhar Bey, Balkan Harb'i'nde, Bulgarlar tarafından Yenice'de şehit edilmiştir.⁴⁴ Mazhar Bey'in mezarının nerede olduğu belli değildir. Bu yazılar, acılı bir babanın hislerini ve ruh hâlini de yansıtmıştır. Ahmet Rasim yazısının devamında arkadaşıyla olan sohbeti aktarmıştır. Askerlerin fiziksel ve ruhsal durumu, düşmanın vaziyeti, savaşın gidişatı, İstanbul halkının yanlış mütalaalara kapılması, savaş sırasında orduya, millete ve siyasetçilere düşen görevler bu sohbetin konusunu oluşturmuştur.

Hakan Şallı'nın tespitlerine göre, *Sabah* gazetesinin savaş muhabiri olan Ahmet Rasim, Edirne'de görevde bulunduğu sırada *Tanın* gazetesinin savaş muhabiri Ahmet Şerif'le ortak bir mesai gerçekleştirmiştir. Edirne civarındaki muharebelere tanıklık eden

³⁸ Ahmet Rasim, "Sürünce", *Sabah*, nr. 8298, 26 Teşrinievvel 1912.

³⁹ Ahmet Rasim, "48 Saat Sonra", *Sabah*, nr. 8302, 30 Teşrinievvel 1912.

⁴⁰ Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları: Edirne Muntkasında", (2 telgraf), *Sabah*, nr. 8296, 24 Teşrinievvel 1912.

Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları: Edirne Muntkasında", (3 telgraf), *Sabah*, nr. 8297, 25 Teşrinievvel 1912.

Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları", (2 telgraf), *Sabah*, nr. 8298, 26 Teşrinievvel 1912.

Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları", (2 telgraf), *Sabah*, nr. 8304, 1 Teşrinisani 1912.

Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları", (3 telgraf), *Sabah*, nr. 8305, 2 Teşrinisani 1912.

⁴¹ Ahmet Rasim, "Edirne'de", *Sabah*, nr. 8304, 1 Teşrinisani 1912.

⁴² Ahmet Rasim, "Düşmanı Sev, Yalanı Sevme", *Sabah*, nr. 8311, 8 Teşrinisani 1912.

⁴³ Ahmet Rasim, "Hâl ve Mevki", *Felah / [Sabah]*, nr. 1-8315, 12 Teşrinisani 1912.

⁴⁴ Ahmet Rasim, "Şehit Oğlumun Hayal-i Perişanisi", *Cumhuriyet*, nr. 161, 18 Teşrinievvel 1340/ [18 Ekim 1924].

bu iki muhabir, müttefik Bulgar ve Sırp ordularının şehri kuşatmasından kısa bir süre önce, hattın gerisinde yer alan Babaeski taraflarına doğru çekilmiştir. (Şallı, 2021: 575). Ahmet Şerif'in "Bir iki saate kadar vasıta bulabilirsek Rasim Bey'le Babaeski'ye hareket ediyoruz."⁴⁵ ifadelerinden anlaşıldığı üzere iki yazar, Edirne'den ayrılmak için uygun bir fırsat kollamıştır (Şallı, 2021: 582). Ahmet Şerif Bey'le birlikte hareket eden yazar, Edirne'de yaklaşık bir hafta bulunduktan sonra şehirden ayrılmıştır (Şallı, 2022: 687). Ahmet Rasim, kasım ayının ilk haftasından itibaren iletişim konusunda sorunlar yaşamıştır. İstanbul'la irtibatını kaybeden yazarın, Edirne'de mahsur kalıp kalmadığı, başka bir bölgeye geçtiyse neden telgraf veya mektup göndermediği soruları matbaa halkını merak ve endişe içinde bırakmıştır. Edirne'den son dakikada ayrılan Ahmet Rasim, trenlerin düzenli işlemediği, büyük bir şaşkınlık ve kargaşanın hâkim olduğu bir ortamda, günlerce süren uzun bir yolculuğun ardından İstanbul'a ulaşmıştır (Til, 2004: 134).

Tasvir-i Efkâr gazetesi de 24 Teşrinievvel 1912 tarihinde, "Harp Muhabirlerimiz" başlıklı yazıyla bir harp muhabiri ekibi oluşturduklarını duyurmuştur:

"Def'a-si salise-i intişarında her lazımesini tamam olarak ihzar ettiği itikadında bulunan *Tasvir-i Efkâr*, intişarından sonra tahaddüs eden harbe karşı da yabancı kalmazdı. Bunu her günkü neşriyatımız teyit eylemektedir zannederiz. Bu hususta da imkânın müsaade ettiği âsâr-ı tekemmülüü ibraz eylemek mecburiyet-i maneviyesinde bulunduğumuzu takdir eylediğimizden, darü'l-harekâtların cümlesine muhabirin-i mahsusa tayin ve izam eyledik. Birkaç gün zarfında telgraf-nameler ve mektuplarla her tarafta cereyan edecek hadisattan haberdar olacak ve bittabi karilerimizi de haberdar eyleyeceğiz."⁴⁶

Tasvir-i Efkâr gazetesinin savaş muhabiri ekibini oluşturmadan önce Edirne ve Selanik gibi şehirlerden mektup ve telgraflar yayımlaması, gazetenin bu şehirlerde hâlihazırda görevde bulunan muhabirlerinin olduğunu göstermektedir. 25 Ekim 1912 tarihinden itibaren, sahada görevlendirilen muhabirlerden alınan telgraflar sayesinde gazete savaş haberlerini çok daha ayrıntılı ve günlük olarak kamuoyuyla paylaşmaya başlamıştır. (Şallı, 2022: 691-692).

I. Balkan Savaşı'nın başlarında *Sabah* gazetesi tarafından Edirne'de harp muhabiri olarak görevlendirilen Ahmet Rasim, daha sonra *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Yazarın *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde neşredilen ilk yazısı, 5 Kânunuevvel 1328 [18 Kânunuevvel 1912], son yazısı da 17 Temmuz 1334 [17 Temmuz 1918] tarihini taşımaktadır (Nerkiz, 2021: 79). Ahmet Rasim'in *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayımlanan ilk yazıları, Edirne'den ve cephe gerisinden gönderdiği mektuplar, anılar ve fıkra yazılarından oluşmuştur.⁴⁷

Ahmet Rasim, *Tasvir-i Efkâr* gazetesi tarafından harp muhabiri olarak Hadımköy hattına gönderilmiştir. Hadımköy'e ulaştığında ilk olarak Osmanlı Ordusu Başkumandanı İzzet Paşa ile görüşmüştür. Yazar, "Çatalca vukuat-ı harbiyesinin merkez

⁴⁵ Ahmet Şerif, "Muhabir-i Mahsusumuzun İkinci Mektubu", *Hak*, nr. 1486-152, 30 Ekim 1912.

⁴⁶ "Harp Muhabirlerimiz", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 567, 24 Teşrinievvel 1912.

⁴⁷ Ahmet Rasim, "Menazır ve Hatrat", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 620, 18 Kânunuevvel 1912.

Ahmet Rasim, "Hatrat ve Menazır: İlk Maraş Muharebesi", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 624, 22 Kânunuevvel 1912.

Ahmet Rasim, "Dört Gün İçinde", *İntihab-ı Efkâr*, nr. 5-631, 29 Kânunuevvel 1912.

Ahmet Rasim, "Dört Halet-i Ruhîye", *İntihab-ı Efkâr*, nr. 8-634, 1 Kânunusani 1913.

istihbaratında"⁴⁸ bulunmuştur (Nerkiz, 2021: 80). Ahmet Rasim, bu süreçte Osmanlı ordu karargâhında bulunan tek Türk muhabirdir (Şallı, 2022: 687-688).

Tasvir-i Efkâr gazetesinde 16 Şubat 1913-23 Şubat 1913 tarihleri arasında Ahmet Rasim'in "Darülharp Mektupları"⁴⁹ neşredilmiştir. 31 Ocak 1913-8 Şubat 1913 tarihleri arasında yazılan bu mektuplarda "Hadımköy" ibaresi bulunmaktadır. Mektuplarda Çatalca hattında meydana gelen muharebeler, karargâhta bulunan asker ve komutanların genel durumu, ordunun sıhhati ve yaralıların tedavisi, Bulgar vahşeti, bombardımanlar, yapılan zulümler, Balkan Harbi izlenimleri ve yazarın Edirne'den aldığı harp haberleri yer almıştır. (Nerkiz, 2021: 80). Ahmet Rasim, Avrupalı devletlerin politik oyunları, yabancılara ait gizli cemiyetlerin faaliyetleri, Balkanlarda kin ve düşmanlık konularında da değerlendirmelerde bulunmuştur. Yazarın mektupları savaşın gerçekleştiği noktaları belirten haritalarla birlikte neşredilmiştir. Ahmet Rasim, Hakan Şallı'nın da belirttiği gibi, "savaş muhabirliği mesleğinin Osmanlı basınındaki ilk örneklerini" vermiştir:

"Gönderdiği mektuplarda Çatalca-Hadımköy hattı hakkında ayrıntılı bilgilere yer veren Ahmet Rasim özellikle muharebelerin gerçekleştiği noktaları kroki olarak çizerek, Avrupa basınında "war-artist" olarak da tanımlanan savaş muhabirliği mesleğinin Osmanlı basınındaki ilk örneklerini vermiştir." (Şallı, 2022: 688).

Harp muhabiri olarak görev yapan Ahmet Rasim, Balkan Savaşları öncesinde ve sonrasında dönemin iç ve dış siyasetiyle ilgili yazılar kaleme almaya devam etmiştir. *Sabah* gazetesinde neşredilen yazılarında Balkan Savaşları, sınırların durumu, Balkan devletlerinin izlediği politikalar, Avrupalı siyasetçilerin tutumu, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasette uyguladığı politikalar, azınlıklar, savaşın neden olduğu toplumsal sıkıntılar, bulaşıcı hastalıklar, askerlik, Osmanlı ordusunun durumu, Bosna-Hersek ilhaki, Bulgaristan istiklali ve Romanya başta olmak üzere dönemin siyasi meselelerini işlemiştir.

Ahmet Rasim *Hak* gazetesinde neşredilen yazılarında [14 Mart 1912-9 Ağustos 1912] Balkan Savaşları'nın yaklaşmakta olduğu bir dönemde ülkenin iç ve dış siyasette yaşadığı gelişmeler ve sosyal hayatta görülen problemler üzerinde durmuştur. Bu dönemde sömürgecilik faaliyetleri hız kazanmış ve "hasta adam" olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti'nin toprakları saldırılara açık hale gelmiştir. Bulgaristan Trakya'da; Yunanistan Ege adalarında; Avusturya Bosna-Hersek'te; İtalyanlar Trablusgarp, Bingazi, Akdeniz ve adalarda; Fransızlar Tunus, Fas ve Cezayir'de; İngilizler Kıbrıs ve Mısır'da; Ruslar Doğu Anadolu ve Kafkasya'da faaliyet göstermiş, Osmanlı Devleti'ne bağlı topraklarda işgaller, isyanlar ve ilhaklar başlamıştır. Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler, Avrupa'nın eski ve yeni siyaseti, ülke içindeki isyanlar, iltihaklar ve işgaller sırasında azınlıkların zararlı faaliyetleri, kaybedilen vatan toprakları başta olmak üzere yazar, dönemin siyasi olaylarını yorumlamış ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Dış siyasette yaşanan bu büyük problemlerin yanı

⁴⁸ Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-VI", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 676, 23 Şubat 1913.

⁴⁹ Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-I", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 669, 16 Şubat 1913.

Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-II", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 670, 17 Şubat 1913.

[Ahmet Rasim], "Darülharp Mektupları-III", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 671, 18 Şubat 1913.

Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-IV", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 672, 19 Şubat 1913.

Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-V", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 675, 22 Şubat 1913.

Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-VI", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 676, 23 Şubat 1913.

sıra ülkenin iç politikası da oldukça hareketlidir. Ahmet Rasim'in yazılarında iç ve dış siyasetin topluma yansımalarını görmek de mümkündür. (Nerkiz, 2021: 76-77).

Yazar, *Donanma* mecmuasında Mart 1912-14 Mart 1918 tarihleri arasında neşredilen yazılarında ise Slav tarihi, İngilizlerle yapılan ilk barış anlaşması, Almanya ve İngiltere'nin siyasi politikaları, Karadağ Krallığı'nın tarihi, Mısır'ın işgali, Prut Antlaşması, Prusya ile ittifak, Ruslarla yapılan ilk savaş ve Bahçesaray Mütarekesi gibi tarihî ve siyasi olayları ele almıştır. (Nerkiz, 2021: 73-74).

Ahmet Rasim savaş muhabiri olarak I. Dünya Savaşı'na da katılmıştır. Yazar, Mısır seferini takip etmek üzere 15 Kânunuevvel 1914 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştır:

"Ahmet Rasim Bey

Ahmet Rasim Bey biraderimiz Mısır seferini takip ederek harb-i hazırın hal ve istikbale hâkim bir safha-i mühimmesini teşkil eyleyecek olan bu büyük seferin ahval ve elvahını kayd ve tasvir eylemek üzere dün payitahttan müfareketle semt-i maksuda doğru rû-be-râh-ı azimet olmuştur. Rasim Bey biraderimiz bu seyrir ve seyahatinde Tasvir-i Efkâr'a muntazaman yazı yetiştireceği gibi Osmanlı Heyet-i İstihbariyesi'ne ve o tarikle çar-ı iktar-ı cihana dahi -inşallah bizim için pek meserret-bahş ve iftihar-aver- ahbar-ı fevz ve nusret itara ve isal eyleyecektir.

Dün sabah kendisini teşyi ettiğimiz muhterem arkadaşımızın "Diyar-ı Yusuf'a Doğru" unvanlı ilk makalesini nüshamıza derç ediyoruz."⁵⁰

Ahmet Rasim, seyahati sırasında *Tasfir-i Efkâr*'a düzenli olarak yazı göndereceği gibi Osmanlı Heyet-i İstihbariyesi'ne de bilgi verecektir.⁵¹ Bu seyahat sırasında Ahmet Rasim'in gazeteye yolladığı mektuplar "Diyar-ı Yusuf'a Doğru"⁵² başlığıyla yayımlanmıştır. "Hem Düşünüş Hem Görüş" başlıklı mektup "Diyar-ı Yusuf'a Doğru" başlıklı mektupların üçüncüsü, "Bahr-i Lut" başlıklı mektup da sonuncusudur. Toplam on üç mektuptan oluşan bu yazılar, 16 Kânunuevvel 1914-31 Mart 1915 tarihleri arasında neşredilmiştir. Mektuplarda Konya, Tarsus, İskenderun, Halep, Nablus ve Kudüs ibaresi yer almıştır. Ahmet Rasim yolculuk sırasında şahit olduğu olayları, Anadolu coğrafyasını, Anadolu insanının ve Türk askerinin ahvalini ve izlenimlerini aktarmıştır. Yolculuk sırasında gördüğü şehirlerin tarihî, coğrafi ve kültürel özelliklerini siyasi olaylar ve tarihî fıkralarla bağlantılı olarak anlatmıştır. Askerler, komutanlar, subaylar, sancak merasimleri ve Osmanlı karargâhları başta olmak üzere savaş manzaraları da bu mektuplara aksetmiştir. Yazar, Osmanlı'nın bu topraklarda uyguladığı başarısız

⁵⁰ "Ahmet Rasim Bey", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1291, 16 Kânunuevvel 1914.

⁵¹ Bu konuyla ilgili Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde de kayıtlı bir evrak bulunmaktadır: BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi). "Belge Özeti: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden, "Ahmed Rasim Bey'in heyet-i istihbariyyeye yazdığı Mısır muvaffakiyetinin derece-i mevsiyeti hakkında serian malumat itası" şeklinde Kudüs Mutasarrıflığı'na çekilen telgraf. Yer Bilgisi: 49-218, Belge Tarihi: H22-03-1333".

⁵² Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-I", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1291, 16 Kânunuevvel 1914.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-II", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1299, 24 Kânunuevvel 1914.

Ahmet Rasim, "[Diyar-ı Yusuf'a Doğru-III]: Hem Düşünüş Hem Görüş", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1307, 1 Kânunusani 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-[IV]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1311, 5 Kânunusani 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-[V]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1315, 9 Kânunusani 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-[VI]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1350, 13 Şubat 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[VII]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1352, 15 Şubat 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[VIII]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1361, 24 Şubat 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[IX]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1364, 27 Şubat 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[X]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1371, 6 Mart 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[XI]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1376, 11 Mart 1915.

Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[XII]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1378, 13 Mart 1915.

Ahmet Rasim, "[Diyar-ı Yusuf'a Giderken-XIII]: Bahr-i Lut", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1396, 31 Mart 1915.

politikalara ve İngiliz siyasetine dair şahsi değerlendirmelerine ve yorumlarına da yer vermiştir. (Nerkiz, 2021: 81-82).

Ahmet Rasim'in resmî makamlar, mülki ve askerî memurlarla bağlantılı olması ve sosyal yönünün kuvvetli olması bulunduğu şehirlerde çok daha hızlı ve güvenilir bilgiler elde etmesine imkân sağlamıştır. Olayları daha yakından tetkik eden yazar, bir yandan resmî makamlarla temaslar kurmaya çalışırken diğer yandan kamuoyunun nabzını tutmayı da ihmal etmemiştir. Gönderdiği mektup ve telgraflarda resmî yetkililerle yaptığı görüşmeleri, kamuoyunda oluşan intibaları ve söylentileri aktarmasının yanı sıra Avrupa gazetelerdeki haberleri de iktibas etmiştir. Yazarın bu tanıklığı başta askerî ve sosyal hayat olmak üzere birçok açıdan önemli bilgiler sunmuştur.

Suriye ve Filistin Cephesi dolaylarında bulunan yazar, burada da üst düzey komutanlarla görüşmüş, resmî törenlere katılmıştır (Nerkiz, 2021: 82).

"1330 senesi Kânunuevvelinin evailinde idi ki "harb-i hazırın hal ve istikbâlê hâkim bir safha-i mühimmesini teşkil edecek olan Mısır sefer-i azîminin ahval ve elvâhını kayıt ve tasvîr eylemek üzere" Suriye'ye gitmiş, o esnada Dördüncü Ordu Kumandanı bulunan Bahriye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine Şam'da mülaki olmuş idim. Aradan birkaç gün geçti. Müşarünileyh bir akşam bana: "Yarın sabah Zahle'de icra edilecek resmigeçitte isbat-ı vücud edin" emrini verdi. Alessabah trene binerek Riyak'a, oradan da Zahle'ye gittim. Resmigeçidin icra edileceği püşteye doğru çıktığım esnalarda idi ki Tromer Bey'in kumandasında bulunan on dördüncü fırkanın orada müctemi olduğunu öğrendim. Şehrin, ihtimal ki bütün Lübnan'ın kibar ve âyanı da gelmişler idi."⁵³

Yazar, I. Dünya Savaşı sırasında yaşadığı olayları ve savaş muhabirliği anılarını *Muharrir Bu Ya* adlı kitabında da aktarmıştır (Nerkiz, 2021: 82).

Tasvir-i Efkâr gazetesinin sorumlu müdürü olan Ahmet Rasim, I. Dünya Savaşı devam ederken Romanya Cephesi'ne de gönderilmiştir. Matbuat-ı Osmaniye Heyeti tarafından Romanya Cephesi'nde savaşan Osmanlı askerlerine hediye edilmek üzere toplanan tütün paketlerini ulaştırma görevini üstlenen yazar,⁵⁴ seyahati sırasında Romanya'daki savaş alanlarını ve fethedilen yerleri gezmiştir. Mektuplar ve telgraflar aracılığıyla gördüklerini, duyduklarını ve izlenimlerini *Tasvir-i Efkâr* gazetesine bildirmiştir. Yazar, 19 Aralık 1916'da yola çıkmıştır. Sofya'dan gönderdiği 9 Kânunuevvel 1916 tarihli ilk mektubu "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-I: Dobruca Yolunda" başlığıyla yayımlanmıştır. Mektuplar 28 Kânunuevvel 1916-17 Temmuz 1917 tarihleri arasında neşredilmiştir. Toplamda yirmi bir adet olan bu mektuplar,⁵⁵ 1917

⁵³ Ahmet Rasim, "Sina'ya İrca-ı Nazar", *Yeni Gün*, nr. 1, 2 Eylül 1334/ 2 Eylül 1918.

⁵⁴ [İmzasız], "Ahmet Rasim Bey'in Azimeti", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1957, 19 Kânunuevvel 1916.

[İmzasız], "Ahmet Rasim ve Galip Bahtiyar Beylerin Azimeti", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1958, 20 Kânunuevvel 1916.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi). "Belge Özeti: Müteferrik: İstanbul'dan Dobruca'da bulunan Altıncı Kolordu'ya Ahmed Rasim isimli memur nezaretinde bir vagon sigara gönderildiği. Yer Bilgisi: 909-18, Belge Tarihi: M-22-12-1916".

⁵⁵ Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları: Dobruca Yolunda", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1964, 28 Kânunuevvel 1916.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları: Dobruca Yolunda-II: Balkanlar-Sofya", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1969, 2 Kânunusani 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları: Dobruca Yolunda-III: Sofya'da Güzellik", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1973, 6 Kânunusani 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Sofya Mektupları-IV: Sofya'da Bir Gündüz", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1979, 12 Kânunusani 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-V: Plevne'ye Kadar", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1990, 23 Kânunusani 1917.

yılında *Romanya Mektupları* (1333/1917) adıyla kitap olarak da basılmıştır. Ahmet Rasim Sofya, Plevne, Varna, Mecidiye, İbrail, Vadeni ve Bükreş'te bulunmuş, güzergâhında bulunan köy ve kasabalar hakkında izlenimlerini aktarmıştır. Bu mektuplar *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde fotoğraflar, temsili resimler ve Ahmet Rasim'in seyahatini gösteren haritalarla birlikte yayımlanmıştır. Yazar seyahati sırasında Maçın ve Vadeni Köyü'nün alındığı bilgisini de okuyucularıyla paylaşmıştır. "İbrail Nasıl Zapt ve İstila Olunmuş ve Bugün Ne Hâldedir?"⁵⁶ ve "Kıtaatımızın Mihaela Muzafferiyeti"⁵⁷ isimli iki telgraf gönderen yazar, yaşanan yeni gelişmeler hakkında bilgiler vermiştir. Yazar bu süreçte, zor şartlar altında gazetesine mektup ve telgraflar gönderebilmiştir. "Ahmet Rasim Bey'in Avdeti"⁵⁸ isimli yazıda, Ahmet Rasim'in seyahat sırasında yazdığı, ancak bazı nedenlerden dolayı gönderemediği mektupların bulunduğu, bu mektupların *Tasvir-i Efkâr*⁵⁹ gazetesinde yayımlanmaya devam edeceği ifade edilmiştir. Yazıda, kırk beş gün önce Romanya'ya giden Ahmet Rasim'in 30 Kânunusani 1917 tarihinde döndüğü bilgisine de yer verilmiştir. (Nerkiz, 2021: 82-83).

Yazar, *Romanya Mektupları*'nda savaş halindeki Balkan şehirlerinin genel görünümünü, halkın günlük yaşamını, şahit olduğu olayları ve edindiği izlenimleri aktarmıştır. Balkan Savaşları ve Balkan uluslarının bağımsızlık mücadelesi, yapılan zulümler, siyasi politikalar, Balkan halklarının birbirleriyle olan çekişmeleri, Bulgar, Macar ve Rumen tarihi hakkında kısa kısa bilgiler vermiştir. Ahmet Rasim, Osmanlı Devleti'nin bu bölgelerdeki tarihî hatıralarını yâd etmiş, bölgedeki kültürel

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-VI: Varna'ya Kadar", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2001, 3 Şubat 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-VII: Varna'dan Mecidiye'ye...", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2012, 14 Şubat 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-VIII: Mecidiye'de Bir Gece!", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2020, 22 Şubat 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-IX: Mecidiye'de", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2022, 24 Şubat 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-X: Karargâha Doğru", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2036, 10 Mart 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XI: Müjde, Karargâh Bulundu!...", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2041, 15 Mart 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XII: Ulah Köyleri Arasında", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2054, 28 Mart 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XIII: Karargâh-Silistraol Muharebesi", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2061, 4 Nisan 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XIV: İbrail'e Duhul", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2065, 8 Nisan 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XV: İbrail'de", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2073, 16 Nisan 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XVI: İbrail'de", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2092, 5 Mayıs 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XVII: Vadeni Muharebesi", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2109, 21 Mayıs 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XVIII: Madam K. N. İle Ben", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2111, 23 Mayıs 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XIX: İbrail'de Birkaç Gün Daha", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2142, 23 Haziran 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XX: Bükreş'e İniş", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2160, 11 Temmuz 1917.

Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XXI: Bükreş'te İki Gece Bir Gün", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 2166, 17 Temmuz 1917.

⁵⁶ Ahmet Rasim, "İbrail Nasıl Zapt ve İstila Olunmuş ve Bugün Ne Hâldedir?", (telgraf), *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1979, 12 Kânunusani 1917.

⁵⁷ Ahmet Rasim, "Kıtaatımızın Mihaela Muzafferiyeti", (telgraf), *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1983, 16 Kânunusani 1917.

⁵⁸ [İmzasız], "Ahmet Rasim Bey'in Avdeti", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1998, 31 Kânunusani 1917.

⁵⁹ Devrin siyasi şartları ve sansür nedeniyle sık sık kapatılan *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, -yedek imtiyazlarla- *Yeni Tasvir-i Efkâr*, *Tasvir-i Efkâr*, *Tasfir-i Efkâr*, *Tasvir-i Efkâr*, *İntilhab-ı Efkâr*, *Tefsir-i Efkâr*, *Tevhid-i Efkâr*, *Tasvir* gibi farklı isimlerle uzun yıllar yayımlamaya devam etmiştir. Bkz. Nesimi Yazıcı, "*Tasvir-i Efkâr*" (Mad.), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011, Cilt 40, ss. 138-140.

miraslarımızı tanıtmıştır. Bulgar ve Rumen halkının fiziki ve ruhsal özelliklerini, güzellik anlayışlarını, kılık kıyafet ve yaşam tarzlarını en ince ayrıntılarına kadar tasvir etmiş; gelenek görenekler, mutfak kültürü ve ahlak kuralları hakkında bilgiler vermiş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Ziyaret ettiği şehirlerin ticari, mülki ve idari faaliyetleri hakkında da bilgiler veren yazar, tarihî ve kültürel mekânları da ziyaret etmiştir. Camiler, kiliseler, müzeler, anıtlar, kahvehaneler, lokantalar, gazinolar, dükkânlar başta olmak üzere bölgedeki yapıların canlı ve renkli manzaralarını okuyucularıyla paylaşmıştır. Ahmet Rasim karargâh ve savaş alanlarını da ziyaret etmiştir. Askerler ve komutanlarla olan görüşmeleri, yaptığı ziyaretleri ve gezileri aktarmıştır. Askerlerin fiziksel ve ruhsal durumu, şehitler, kayıplar, yaralıların hastanede ziyaret edilmesi, savaşın getirdiği ahlaki çöküş, fuhuş ve işret gibi olumsuz manzaraları da bu yazılarda okumak mümkündür. (Nerkiz, 2021: 83-84).

Ahmet Rasim 1918 yılında Kafkasya'ya gitmiştir. *Tesvir-i Efkâr* gazetesinde 16 Haziran 1918-22 Haziran 1918 tarihleri arasında "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da"⁶⁰ adıyla yazarın üç makalesi neşredilmiştir. Birinci makalenin başında, bir süre önce Kafkasya'ya giden Ahmet Rasim'in beklenmedik bir sebepten dolayı gezisini tamamlayamadığı belirtilmiş, bununla birlikte Kafkasya'nın bir kısmını gezen ve tetkikatta bulunan Ahmet Rasim'in bir makale serisi yazdığı ifade edilmiştir (Nerkiz, 2021: 86).

"Ahmet Rasim Bey biraderimiz bir müddet evvel müddekkik-âne bir cevelan icrası maksadıyla Kafkasya'ya azimet eylemiş idi. Gayr-ı muntazır bir sebep bu cevelanın matlub-ı veçhile ikmal edilmesine mani olmuştur. Maahaza, Ahmet Rasim Bey Kafkasya'nın bir kısmını gezmiş ve tetkikatta bulunmuş olduğu cihetle, bu memleketin mazi, hal ve istikbaline dair malum olan vukuflarıyla bir silsile-i makalat yazmışlardır. Pek istifade-bahş olan bu makalelerin birincisini bugün derç ediyoruz."⁶¹

Birinci makale "Hint-Avrupa-Aryai Ailesi, Akvam-ı Sâmiye, Kafkas Ensal-i Asliyesi, Turuk-ı Saireye Gelince"; ikinci makale "Bugünkü Kafkasya: Osmanlı Heyet-i Murahhasası, Azerbaycan Heyet-i Murahhasası, Gürcü Heyet-i Murahhasası, Ermeni Heyet-i Murahhasası", üçüncü makale "Batum: 1296'dan Evvel ve Sonra" alt başlıklarından oluşmuştur. Ahmet Rasim, Kafkasya'da gezdiği, gördüğü yerleri, tanıklık ettiği olay ve durumları, Kafkasya'nın tarihî ve coğrafi durumuyla birlikte değerlendirmiştir. "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da" başlığını taşıyan bu yazılar, fotoğraflar ve Kafkasya haritalarıyla birlikte neşredilmiştir. (Nerkiz, 2021: 86).

Ahmet Rasim, *Tasvir-i Efkâr*'da neşredilen "Cidd ü Mizah" ve "Eşkâl-i Zaman" üst başlığını taşıyan yazıları başta olmak üzere, pek çok makale, anı ve fıkra yazısında II. Meşrutiyet, Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinin iç ve dış politikalarıyla ilgili meseleleri değerlendirmiştir. Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı'nın sosyal ve siyasi hayatımıza etkisi, kaybedilen topraklar, savaş suçları, Balkanlar, Suriye, Doğu Anadolu ve Afrika'daki siyasi gelişmeler, burada yaşayan halkların çıkardığı huzursuzluklar, Müslüman-Hristiyan çatışması, "kavmiyet" politikası, Avrupa devletlerin siyasi politikaları, Duyun-ı Umumiye ve azınlık meseleleri bu hususlardan bazılarıdır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iç politikalar ve yönetimle ilgili meseleler üzerinde de

⁶⁰ [Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-I", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2487, 16 Haziran 1918.

[Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-II: Bugünkü Kafkasya", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2488, 17 Haziran 1918.

[Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-III: Batum: 1296'dan Evvel ve Sonra", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2493, 22 Haziran 1918.

⁶¹ [Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-I", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2487, 16 Haziran 1918.

durmuştur. Devlet adamları ve yöneticilerin eleştirisi, siyasi partiler, eski ve yeni kabine arasındaki çekişmeler, eski ve yeni politikalar, hükümetin hazırladığı emirname ve kanun layihaları, ülkede asayiş ve refahın sağlanamaması gibi konular başta olmak üzere pek çok konuyu ele almıştır. Ahmet Rasim, 12 Kânunuevvel 1913-26 Eylül 1915 tarihleri arasında yayımladığı “Ey Türk Gençliği Çalış!” isimli sekiz yazıda Türk gençliğini birlik olmaya ve ülkesi için çalışmaya davet etmiş, politik tuzaklara düşmemesi konusunda uyarılarda bulunmuştur. (Nerkiz, 2021: 86). Ahmet Rasim, çalıştığı diğer dergi ve gazetelerde de siyasi konularda kaleme aldığı yazıları neşretmiştir.

Sonuç

“Harp muharriri” sıfatıyla I. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı’na katılan Ahmet Rasim, gittiği şehirlerdeki muharebeleri ve toplumsal atmosferi yakından gözlemlemiş, tefrikalar halinde mektuplar, makaleler, seyahat yazıları ve telgraflar neşretmiştir. Ahmet Rasim’in aynı zamanda çok iyi bir gözlemci olması, savaş muhabirliği sırasında yazdığı seyahat yazılarına çok daha geniş bir perspektif kazandırmıştır. Yazarın izlenimleri ve gözlemleri, başta Anadolu olmak üzere Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya’nın o günkü toplumsal, siyasi ve iktisadi durumu hakkında oldukça önemli bilgiler içermiştir. Aynı zamanda bir sanatkâr olan Ahmet Rasim’in kaleminden çıkan bu eserler, savaş edebiyatı kapsamında da değerlendirilebilir. Savaş, toplum ve edebiyat ilişkisine dair önemli ipuçları vermesi ve gelecek nesillere vesikalar bırakması bakımından da kıymetli olan bu eserler, günümüz için hâlâ güncelliğini ve önemini korumaktadır. Bu yüzden süreli yayımlarının tozlu sayfaları arasında kalan bu yazıların tespit edilmesi, derlenmesi, tanıtılması ve incelenmesi kültür ve edebiyatımızı zenginleştirecek, büyük bir savaş edebiyatı külliyyatının oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu düşünceden hareketle çalışma sırasında Ahmet Rasim’in tespit edilen yazıları tek tek künyeleriyle birlikte kaydedilmiş, daha sonraki çalışmalar için araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Ahmet Rasim, cephe ve cephe gerisinde savaşı duyumsamaya çalışan entelektüel bir kişidir. Mesleğinin gereği ve ülkesinin menfaatleri için, savaş atmosferinin sıcaklığını taşıyan yazılarında propagandist bir tavır sergilemiştir. Bu süreçte bir aydın olarak önemli vazifeler yüklenmiş, gazetecilik ve sanat vasıtasıyla millî menfaatleri ön plana çıkaran yazılar kaleme almıştır. Tarihî ve millî duyguları harekete geçirerek, kutsal değerler uğruna mücadele etmek gerektiği fikrini aşılama gayret etmiştir. Halkın vatan sevgisini harekete geçirmek, mücadele ve kahramanlık azmini kuvvetlendirmek, toprak kayıplarına karşı halkın birlik olmasını sağlamak, vatanının kurtuluşu için halkı seferber etmek, savaşın maddi ve manevi zararlarına çözüm yolları aramak, ulusal şuuru güçlendirmek gibi düşünceler Ahmet Rasim’in makalelerinin hareket noktalarını oluşturmuştur. Yazar, edebî, dinî, felsefi ve hamasi söylemleriyle cephedeki etkinin gücünü arttırmaya çalışmıştır. Savaşın sebep olduğu faciaları, trajik olayları ve insanlık dramını yansıtan bu yazılar, savaşın insanları, toplumu ve şehirleri nasıl değiştirip dönüştürdüğünü de gözler önüne sermiştir. Kaybedilen topraklar ve viran edilen yurtların özlem ve acısı, düşmanın gaddarlığı, savaşın insan psikolojisine etkisi bir sanatkâr gözüyle tasvir edilmiştir. Yazar, savaşın toplumda yarattığı ahlaki, siyasi, iktisadi ve sosyal tahribata da dikkati çekmiş ve toplumsal eleştirilerde bulunmuştur.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında Ahmet Rasim’in muhabirlik ve muharrirlik faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde takip edebilmek dönemin teknik şartları,

iletişim problemleri ve savaş koşulları nedeniyle pek mümkün olmamıştır. Yapılacak yeni araştırmalar ve elde edilecek yeni bilgiler ışığında, yazarın savaş muhabirliği sırasında bulunduğu yerler ve kaleme aldığı, bilinmeyen, kayıt altına alınamayan eserlerinin ortaya çıkma ihtimali oldukça kuvvetlidir. Bununla birlikte çalışmamızın Ahmet Rasim'in basın ve edebiyat hayatının bir yönünü aydınlatması ve yeni araştırmalara kaynak olması bakımlarından yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

Akademik Kaynaklar

- Ahmet Rasim. (1333/1917). *Romanya Mektupları*. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi.
- Ahmet Rasim. (1926). *Muharrir Bu Ya*. İstanbul: Hamit Matbaası.
- BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi). (1333). "Belge Özeti: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden, "Ahmed Rasim Bey'in heyet-i istihbariyeye yazdığı Mısır muvaffakiyetinin derece-i mevsubiyeti hakkında serian malumat itası" şeklinde Kudüs Mutasarrıflığı'na çekilen telgraf. Yer Bilgisi: 49-218, Belge Tarihi: H22-03-1333".
- BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi). (1916). "Belge Özeti: Müteferrik: İstanbul'dan Dobruca'da bulunan Altıncı Kolordu'ya Ahmed Rasim isimli memur nezaretinde bir vagon sigara gönderildiği. Yer Bilgisi: 909-18, Belge Tarihi: M-22-12-1916".
- Nerkiz, U. (2021). *Ahmet Rasim'in Hayatı, Hikâye ve Romanları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şallı, H. (2021). Bir Osmanlı Seyyahının Savaş Muhabirliği Günleri: Anadolu'da Tanınan Yazarı Ahmed Şerif'in Balkan Savaşı ve Edirne Kuşatması Gözlemleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, (7/2), s. 570-591.
- Şallı, H. (2022). Balkan Savaşları'nda Edirne'de Görev Yapan Türk Savaş Muhabirleri. *History Studies*, (14/3), s. 679-709.
- Til, E. T. (2004). *Gazeteler ve Gazeteciler*. (Haz. İbrahim Şahin). İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Yazıcı, N. (2011). *Tasvir-i Efkâr* (Mad.). TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Gazete Kaynakları

- [Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-I", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2487, 16 Haziran 1918.
- [Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-II: Bugünkü Kafkasya", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2488, 17 Haziran 1918.
- [Ahmet Rasim], "Ahmet Rasim Bey Kafkasya'da-III: Batum: 1296'dan Evvel ve Sonra", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2493, 22 Haziran 1918.
- [İmzasız], "Ahmet Rasim Bey'in Avdeti", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1998, 31 Kânunusani 1917.
- [İmzasız], "Ahmet Rasim Bey'in Azimetini", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1957, 19 Kânunuevvel 1916.
- [İmzasız], "Ahmet Rasim ve Galip Bahtiyar Beylerin Azimetini", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1958, 20 Kânunuevvel 1916.
- [İmzasız], "Ahmet Rasim Bey", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1291, 16 Kânunuevvel 1914.
- [İmzasız], "Harp Muhabirlerimiz", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 567, 24 Teşrinievvel 1912.
- [İmzasız], "Sabah'ın Muharebeye Mahsus Teşkilât-ı İhbariyesi", *Sabah*, nr. 8294, 22 Teşrinievvel 1912.
- A. R., "Şehir Mektubu: Siyasi Dersler-I", *Şura-yı Ümmet*, nr. 210, 18 Şubat 1325/ [3 Mart 1910].
- Ahmet Rasim, "[Diyar-ı Yusuf'a Doğru-III]: Hem Düşünüş Hem Görüş", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1307, 1 Kânunusani 1915.

- Ahmet Rasim, "[Diyar-ı Yusuf'a Giderken-XIII]: Bahr-i Lut", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1396, 31 Mart 1915.
- Ahmet Rasim, "48 Saat Sonra", *Sabah*, nr. 8302, 30 Teşrinievvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları: Dobruca Yolunda", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1964, 28 Kânunuevvel 1916.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları: Dobruca Yolunda-II: Balkanlar-Sofya", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1969, 2 Kânunusani 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları: Dobruca Yolunda-III: Sofya'da Güzellik", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1973, 6 Kânunusani 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-V: Plevne'ye Kadar", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1990, 23 Kânunusani 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XIX: İbrail'de Birkaç Gün Daha", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2142, 23 Haziran 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XVI: İbrail'de", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2092, 5 Mayıs 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XVII: Vadeni Muharebesi", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2109, 21 Mayıs 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XVIII: Madam K. N. ile Ben", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2111, 23 Mayıs 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XX: Bükreş'e İniş", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2160, 11 Temmuz 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Mektupları-XXI: Bükreş'te İki Gece Bir Gün", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2166, 17 Temmuz 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-IX: Mecidiye'de", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2022, 24 Şubat 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-VI: Varna'ya Kadar", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2001, 3 Şubat 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-VII: Varna'dan Mecidiye'ye...", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2012, 14 Şubat 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-VIII: Mecidiye'de Bir Gece!", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2020, 22 Şubat 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-X: Karargâha Doğru", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2036, 10 Mart 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XI: Müjde, Karargâh Bulundu!...", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2041, 15 Mart 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XII: Ulah Köyleri Arasında", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2054, 28 Mart 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XIII: Karargâh-Silistraol Muharebesi", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2061, 4 Nisan 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XIV: İbrail'e Duhul", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2065, 8 Nisan 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Romanya Mektupları-XV: İbrail'de", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 2073, 16 Nisan 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahmet Rasim Bey'in Sofya Mektupları-IV: Sofya'da Bir Gündüz", *Tesvir-i Efkâr*, nr. 1979, 12 Kânunusani 1917.
- Ahmet Rasim, "Ahval-i Hazıra", *Sabah*, nr. 6840, 9 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7219, 29 Teşrinievvel 1909.

- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7219, 29 Teşrinievvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7221, 31 Teşrinievvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7222, 1 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7223, 2 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7225, 4 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Avusturya-Macaristan Seyahati - Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7226, 5 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Benim Kanaatim", *Sabah*, nr. 8296, 24 Teşrinievvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Bir Asker Günü", *Sabah*, nr. 7569, 17 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Bir Dâstân-ı Gam", *Şehbal*, nr. 20, 15 Mart 1326/ [28 Mart 1910].
- Ahmet Rasim, "Bulgar Eksarhlığı", *Sabah*, nr. 6877, 17 Teşrinisani 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgar Eksarhlığı", *Sabah*, nr. 6895, 5 Kânunuevvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgar Gazeteleri", *Sabah*, nr. 6837, 6 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgar Meselesi Hal-i Hazırı", *Sabah*, nr. 6852, 21 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-1", *Sabah*, nr. 6863, 3 Teşrinisani 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-2", *Sabah*, nr. 6866, 6 Teşrinisani 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-3", *Sabah*, nr. 6870, 10 Teşrinisani 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Ahali-i İslamiyesi-4", *Sabah*, nr. 6874, 14 Teşrinisani 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Hadisesi: Hususi Telgraf", *Sabah*, nr. 6838, 7 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Mektupları", *İstişare*, nr. 10, 12 Teşrinisani 1324/ [25 Kasım 1908].
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Mektupları", *İstişare*, nr. 12, 27 Teşrinisani 1324/ [10 Aralık 1908].
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan Mesail-i Hazırası", *Sabah*, nr. 6838, 7 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan'da Cevami-i Şerife", *Sabah*, nr. 6856, 25 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Bulgaristan", *Sabah*, nr. 6939, 20 Kânunusani 1909.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar: 'Babaeski', 'Kadıköy-Kofalça Muharebesi'", *Sabah*, nr. 7573, 21 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7570, 18 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7572, 20 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7577, 25 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar", *Sabah*, nr. 7578, 26 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar-Garp Ordusundan Telgraf", *Sabah*, nr. 7571, 19 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Büyük Manevralar-Kolordu Manevrasının Hitamı", *Sabah*, nr. 7574, 22 Teşrinievvel 1910.
- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-I", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 669, 16 Şubat 1913.
- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-II", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 670, 17 Şubat 1913.
- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-III", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 671, 18 Şubat 1913.
- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-IV", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 672, 19 Şubat 1913.
- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-V", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 675, 22 Şubat 1913.
- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-VI", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 676, 23 Şubat 1913.

- Ahmet Rasim, "Darülharp Mektupları-VI", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 676, 23 Şubat 1913.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-[V]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1315, 9 Kânunusani 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-[IV]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1311, 5 Kânunusani 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-[VI]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1350, 13 Şubat 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-I", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1291, 16 Kânunuevvel 1914.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Doğru-II", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1299, 24 Kânunuevvel 1914.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[IX]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1364, 27 Şubat 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[VII]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1352, 15 Şubat 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[VIII]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1361, 24 Şubat 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[X]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1371, 6 Mart 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[XI]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1376, 11 Mart 1915.
- Ahmet Rasim, "Diyar-ı Yusuf'a Giderken-[XII]", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1378, 13 Mart 1915.
- Ahmet Rasim, "Dört Gün İçinde", *İntihab-ı Efkâr*, nr. 5-631, 29 Kânunuevvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Dört Halet-i Ruhiye", *İntihab-ı Efkâr*, nr. 8-634, 1 Kânunusani 1913.
- Ahmet Rasim, "Düşmanı Sev, Yalanı Sevme", *Sabah*, nr. 8311, 8 Teşrinisani 1912.
- Ahmet Rasim, "Edirne'de", *Sabah*, nr. 8304, 1 Teşrinisani 1912.
- Ahmet Rasim, "Fes Hakkında", *İstişare*, nr. 6, 11 Teşrinievvvel 1324/ [24 Ekim 1908].
- Ahmet Rasim, "Fes Hakkında", *İstişare*, nr. 7, 23 Teşrinievvvel 1324/ [5 Kasım 1908].
- Ahmet Rasim, "Hâl ve Mevki", *Felah / [Sabah]*, nr. 1-8315, 12 Teşrinisani 1912.
- Ahmet Rasim, "Hatırat ve Menazır: İlk Maraş Muharebesi", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 624, 22 Kânunuevvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Hiss-i Mevcudiyet", *Sabah*, nr. 6845, 14 Teşrinievvvel 1908.
- Ahmet Rasim, "İbrail Nasıl Zapt ve İstila Olunmuş ve Bugün Ne Hâldedir?", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1979, 12 Kânunusani 1917.
- Ahmet Rasim, "İlan-ı İstiklal", *Sabah*, nr. 6839, 8 Teşrinievvvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Keşof ve Şimendifer Meseleleri", *Sabah*, nr. 6836, 5 Teşrinievvvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Kıtaatımızın Mihaela Muzafferiyeti", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 1983, 16 Kânunusani 1917.
- Ahmet Rasim, "Menazır ve Hatırat", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 620, 18 Kânunuevvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Ninni ile Şarkı", *Tasvir-i Efkâr*, nr. 726, 14 Nisan 1913.
- Ahmet Rasim, "Peşte'den Viyana'ya Son Gece-Son Gün", *Sabah*, nr. 7223, 2 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Macaristan", *Sabah*, nr. 7210, 20 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7208, 18 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7212, 22 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7213, 23 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7216, 26 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7218, 28 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana", *Sabah*, nr. 7219, 29 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Peşte-Viyana-Hususi Telgrafnâmemiz", *Sabah*, nr. 7213, 23 Teşrinievvvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Prag", *Sabah*, nr. 7229, 8 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Prag-2 -Bir Manzara-i Edebiye-", *Sabah*, nr. 7230, 9 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Prag-Trieste", *Sabah*, nr. 7235, 14 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları: Edirne Mıntıkasında", *Sabah*, nr. 8296, 24 Teşrinievvvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları: Edirne Mıntıkasında", *Sabah*, nr. 8297, 25 Teşrinievvvel 1912.

- Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları", *Sabah*, nr. 8298, 26 Teşrinievvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları", *Sabah*, nr. 8304, 1 Teşrinisani 1912.
- Ahmet Rasim, "Sabah'ın Hususi Telgrafları", *Sabah*, nr. 8305, 2 Teşrinisani 1912.
- Ahmet Rasim, "Sermuharririmizden Ahmet Rasim Bey'in Dördüncü Mektubu", *Sabah*, nr. 7213, 23 Teşrinievvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Seyahatten Aldığımız Hisseler Avusturya'da", *Sabah*, nr. 7239, 18 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Seyahatten Aldığımız Hisseler Macaristan'da", *Sabah*, nr. 7238, 17 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Sina'ya İrca-ı Nazar", *Yeni Gün*, nr. 1, 2 Eylül 1334/ 2 Eylül 1918.
- Ahmet Rasim, "Sürünmece", *Sabah*, nr. 8298, 26 Teşrinievvel 1912.
- Ahmet Rasim, "Şehit Oğlumun Hayal-i Perişanisi", *Cumhuriyet*, nr. 161, 18 Teşrinievvel 1340/ [18 Ekim 1924].
- Ahmet Rasim, "Telgraf", *Sabah*, nr. 6837, 6 Teşrinievvel 1908.
- Ahmet Rasim, "Temeşvar", *Sabah*, nr. 7220, 30 Teşrinievvel 1909.
- Ahmet Rasim, "Tesir-i İrtica", *Şehbal*, nr. 19, 1 Şubat 1325/ [14 Şubat 1910].
- Ahmet Rasim, "Trieste", *Sabah*, nr. 7240, 19 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Viyana-1", *Sabah*, nr. 7224, 3 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Viyana-2", *Sabah*, nr. 7225, 4 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Rasim, "Viyana-3", *Sabah*, nr. 7228, 7 Teşrinisani 1909.
- Ahmet Şerif, (1912). "Muhabir-i Mahsusumuzun İkinci Mektubu", *Hak*, nr. 1486-152, 30 Ekim 1912.